

Wykorzystanie alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR) w kształtowaniu stosunków międzynarodowych w XXI w.

Use of alternative dispute resolution (ADR) in shaping international relations in the 21st century

Kamil Olzacki

ORCID: 0000-0003-4180-9001

e-mail: kamil.olzacki@im.edu.pl

Uniwersytet Gdański

The main aim of diplomacy of the future is to settle various international disputes effectively and safely. In this paper, the author has selected and analyzed crucial sources of international law to refer to the meaning, genesis, and legal context of the principle of peaceful settlement of international disputes to illustrate its influence on modern diplomacy. Furthermore, the author endeavored to name and to characterize the main alternative dispute resolution (ADR) methods, which are being used to form modern international relationships. In the final part of the paper, the author tries to determine the main political, cultural, technological, and sociological factors that may soon affect the way, in which policymakers and diplomats are resolving global disputes as well as shaping international relations.

Key words: Diplomacy, international dispute, the principle of peaceful settlement of international disputes, alternative dispute resolution, international relations.

Wprowadzenie

Dyplomacja odgrywa bez wątpienia ogromną rolę w kształtowaniu stosunków między państwami, w sposób bezpośredni wpływając na rozkład geopolitycznych sił. Funkcjonując w tak wysoce zglobalizowanym społeczeństwie, państwa prawdopodobnie nie byłyby w stanie skutecznie troszczyć się o swoje interesy (a tym samym zaspokajać podstawowych potrzeb własnych obywateli) bez sprawnie funkcjonującej służby dyplomatyczno-konsularnej i wysoce rozwiniętego aparatu organizacyjnego w postaci licznych misji dyplomatycznych na całym świecie. Jednocześnie, galopujący wręcz postęp technologiczny oraz liczne zmiany społeczno-ekonomiczne, zachodzące w wielu krajach nie tylko naszego regionu, ale i całego świata sprawiają, iż zadaniem dyplomaty jest nieprzerwane poszerzanie swojej wiedzy oraz kompetencji.

Choć przyszłość w sposób oczywisty stanowi dla nas wielką niewiadomą, naukowcy już dziś nie mają wątpliwości co do tego, iż dwudziesty pierwszy wiek przyniesie ludzkości szereg wyzwań: ekonomicznych, społecznych, technologicznych, zdrowotnych, edukacyjnych oraz klimatycznych. Stulecie, w którego trzecią dekadę aktualnie wkraczamy, będzie kluczowe dla dalszego rozwoju globalnej społeczności. W obliczu takiej sytuacji absolutnie koniecznym jest, by światowi decydenci nie tylko potrafili z wyprzedzeniem identyfikować wszelkie możliwe kierunki geopolitycznych zmian, ale przede wszystkim – umieli ze sobą rozmawiać i konstruktywnie współpracować.

W pierwszej części niniejszego wywodu autor, wykorzystując metodę dogmatyczno-prawną oraz analizę orzecznictwa, przedstawił znaczenie zjawiska „sporu” międzynarodowego oraz zarysował dyrektywy postępowania, jakie prawo międzynarodowe nakłada na państwa znajdujące się w takim sporze. Następnie, wychodząc z założenia, iż kwintesencją dyplomacji jest „siła argumentu, nie argument siły” autor, w oparciu o analizę literatury przedmiotu, wymienił i scharakteryzował najważniejsze tzw. alternatywne metody rozwiązywania sporów (metody ADR, ang. *alternative dispute resolutions*) wykorzystywane w stosunkach dyplomatycznych, zwracając przy tym uwagę na uniwersalny charakter niektórych z nich. Na koniec niniejszego wywodu, autor postarał się przedstawić szereg kluczowych czynników, które w jego ocenie już w niedalekiej przyszłości wpłynąć mogą na prowadzenie rokowań i rozwiązywanie geopolitycznych sporów na arenie międzynarodowej.

Pokojowe rozwiązywanie sporów w świetle prawa międzynarodowego

Różnego rodzaju spory oraz konflikty, tak pomiędzy całymi grupami społecznymi, jak i wewnątrz konkretnych wspólnot, towarzyszyły naszemu gatunkowi od zarania dziejów. Poszukując powodów takiego stanu rzeczy, należy wyodrębnić szereg czynników, które w długiej historii ludzkości nieustannie motywowały do eskalacji napięć zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Do katalogu źródeł napięć pomiędzy określonymi wspólnotami zaliczyć należy w szczególności: (1) występowanie różnic o charakterze religijnym, etnicznym oraz kulturowym, (2) brak poszanowania dla praw mniejszości i praw człowieka, (3) przesłanki emocjonalne (chęć zemsty) oraz (4) uprzedzenia ideologiczne, (5) postępujące próby centralizacji władzy i rozszerzenie wpływów w regionie, (6) występowanie ubóstwa i różnego rodzaju nierówności o charakterze społeczno-ekonomicznym, a także (7) kwestie związane z bezpieczeństwem terytorialnym, (8) wydobywaniem surowców, (9) roszczeniami terytorialnymi innych państw oraz (10) zewnętrznym wpływem podmiotów trzecich (Douma, 2003; Jackson, Morelli, 2011; Kragiel, 2017). W literaturze przedmiotu wskazuje się także na bezpośrednie powiązanie zjawiska sporu międzynarodowego z często sprzecznymi interesami natury politycznej, gospodarczej lub też o podłożu ideologicznym aktorów biorących udział w sporze (Ehrlich, 1958, s. 356; Kragiel, 2017, s. 98).

Rozprawiając o prawnym charakterze sporu międzynarodowego, nie sposób nie przytoczyć orzeczeń, które przyczyniły się do dookreślenia prawnej definicji tego pojęcia. Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej już w wyroku z dnia 30 sierpnia 1924 r. w sprawie *Mavrommatisa* (PCIJ, Seria A, Nr 2, s. 11) wskazał, iż „spór polega na rozbieżności w kwestii prawa lub faktu, konflikcie poglądów prawnych lub interesów między dwoma osobami”. W procesie dookreślania zakresu znaczeniowego „sporu” w prawie międzynarodowym prawnicy często odwołują się do treści opinii doradczej Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z 1950 r. w sprawie interpretacji traktatów pokoju z Bułgarią, Węgrami i Rumunią, w której Trybunał ten określił „spór” jako „sytuację, w której punkty widzenia dwóch stron są wyraźnie przeciwstawne” (Bierzanek, Symonides, 2004, s. 337).

Prowadzenie dalszych rozważań wymaga poczynienia pewnych ustaleń terminologicznych. W systemie prawa międzynarodowego desygnaty wyrażen: „sytuacja”, „spór” oraz „konflikt” znacznie się od siebie różnią. Karta Narodów Zjednoczonych (KNZ) już w art. 1 wyraźnie rozróżnia „sytuację” od „sporu” międzynarodowego, nakazując Narodom Zjednoczonym dążenie do utrzymywania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowe-

go poprzez w szczególności załatwianie lub rozstrzyganie „sporów międzynarodowych albo sytuacji”, które mogłyby doprowadzić do zakłócenia pokoju. Art. 34 tego samego aktu przyznaje natomiast Radzie Bezpieczeństwa ONZ kompetencje do zbadania każdego „sporu albo sytuacji”, które mogłyby „doprowadzić do tarć międzynarodowych albo wywołać spór (...)”. Użycie w obu przytoczonych powyżej regulacjach spójnika „albo”, wprowadzającego alternatywę rozłączną, implikuje konieczność założenia, iż mowa w tych przepisach o dwóch, niezależnych od siebie pojęciowo, zjawiskach.

Od „sytuacji” oraz „sporu” należy także rozróżnić pojęcie „konfliktu” międzynarodowego. Wskazuje się, iż oznacza on „stan rzeczy, w którym uświadomione interesy zaangażowanych stron wzajemnie się wykluczają”, a jego zasięg znaczeniowy „jest nieporównywalnie szerszy i angażuje szereg płaszczyzn społecznych” (Lorenc, 2003, s. 34). W literaturze przedmiotu wyodrębnia się nawet więcej form eskalacji sprzeczności w stosunkach międzynarodowych, wskazując na właściwe dla zjawiska zaostrzenia tychże sprzeczności postaci: kryzysu, konfliktu zbrojnego oraz regularnej wojny (Lorenc, 2003, ss. 26-27). W związku z faktem, iż niniejsza praca poświęcona została w całości tematyce wykorzystania alternatywnych metod rozwiązywania sporów w kształtowaniu stosunków międzynarodowych, autor zdecydował się zawęzić dalsze rozważania wyłącznie do zjawiska sporu międzynarodowego.

Postępująca kodyfikacja norm prawa międzynarodowego oraz ogólnoświatowy zwrot na stronę humanitaryzmu i poszanowania praw człowieka zmusiły społeczność międzynarodową do stworzenia regulacji kształtujących normatywnie dyrektywy postępowania w przypadku zaistnienia różnicy interesów na arenie międzynarodowej. Na mocy Konwencji haskiej o pokojowym rozwiązywaniu sporów międzynarodowych, podpisanej 29 lipca 1899 r. oraz Konwencji haskiej (o tej samej nazwie), podpisanej 18 listopada 1907 r., do kanonu zasad prawa międzynarodowego wprowadzona została zasada pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych. Oba przywołane powyżej akty prawa międzynarodowego już w art. 1 obligowały Mocarstwa Umawiające się do używania „wszelkich wysiłków celem zapewnienia pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych” celem zapobieżenia uciekania się do siły w stosunkach pomiędzy państwami.

Aktualnie, zasada pokojowego rozstrzygnięcia sporów międzynarodowych znajduje swój prawny wymiar w szczególności w przytoczonych powyżej: konwencjach haskich oraz w postanowieniach Karty Narodów Zjednoczonych. Art. 2 ust. 3 KNZ obliguje wszystkich członków do załatwiania swych sporów międzynarodowych przy pomocy środków pokojowych w taki sposób, by ani pokój międzynarodowy, ani bezpieczeństwo, ani sprawiedli-

wość nie były wystawione na niebezpieczeństwo. Z kolei ogólny katalog podstawowych metod rozwiązywania sporów w prawie międzynarodowym określa art. 33 ust. 1 KNZ, wskazując, iż „strony w sporze, którego dalsze trwanie może narazić na niebezpieczeństwo utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, powinny przede wszystkim dążyć do jego rozstrzygnięcia w drodze (1) rokowań (negocjacji), (2) badań, (3) pośrednictwa (mediacji), (4) koncyliacji, (5) arbitrażu, (6) postępowania sądowego, (7) odwołania się do organów lub porozumień regionalnych, albo (8) innymi sposobami pokojowymi stosownie do swego wyboru”. Wykładnia tego przepisu nakazuje zakładać, iż państwa będące w sporze przy jego rozstrzygnięciu nie są zobligowane do korzystania wyłącznie z jednej z metod wymienionych *expressis verbis* w treści art. 33 KNZ. Mogą one wybrać również inną metodę, niewskazaną wprost w treści analizowanego przepisu, byleby ta metoda prowadziła do pokojowego rozstrzygnięcia danego sporu.

Przyjmując powyższe wnioski za swoisty punkt wyjścia do dalszych rozważań, wskazać należy, iż w literaturze przedmiotu środki pokojowego załatwiania sporów w prawie międzynarodowym najogólniej dzieli się na: (1) dyplomatyczne (*termed diplomatic means*), do których zaliczyć należy w szczególności: negocjacje (rokowania bezpośrednie), mediacje, (także dobre usługi), komisje badań oraz koncyliacje oraz (2) sądowe (*legal means of settlement*), wśród których wymienić należy arbitraż i postępowanie sądowe. Swoistym *differentia specifica* środków dyplomatycznych jest fakt, iż w ich przypadku „państwa uczestniczące w sporze współdziałają w załatwieniu sporu, zachowują dla siebie, aż do ostatniej fazy trwania sporu, możliwość podjęcia ostatecznej decyzji” (Bierzanek, Symonides, 2004, s. 342). Stosowanie środków sądowych polega natomiast na oddaniu sporu pod rozstrzygnięcie pewnemu zewnętrznemu podmiotowi lub organowi, a orzeczenie wydane w toku takiego postępowania jest wiążące dla stron. (Bierzanek, Symonides, 2004, s. 342; Merrills, 2005, s. 91; Klein, 2005).

Wykorzystanie alternatywnych metod rozwiązywania sporów w dyplomacji

Mianem „alternatywnych metod rozwiązywania sporów” określa się całą paletę różnego rodzaju metod, postępowania i działań, których wspólnym czynnikiem jest dążenie do zakończenia istniejącego między stronami sporu w procedurze pozasądowej, często w sposób polubowny. Wskazać należy, iż metody te wykorzystywane są powszechnie nie tylko w dyplomacji, znajdując zastosowanie w wielu dziedzinach życia codziennego. Warunkiem *sine qua non* zaliczenia danej metody rozwiązywania sporów do ADR jest jej pozasądowy charakter. To implikuje, iż do grupy tej w praktyce zaliczać się będzie wiele,

mniej lub bardziej opisanych metod postępowania, takich jak w szczególności: negocjacje, mediacje, koncyliacje oraz arbitraż (stanowiące najbardziej popularne metody ADR; zob. Mnookin, 1998; Block, 2016-2017), ale także: poddanie sporu pod ocenę specjalnej komisji (*Dispute Review Board*, DRB), analiza motywów sporu przez osobę trzecią pod kątem ich zgodności ze stanem faktycznym (*neutral fact-finding*), czy też przeprowadzenie symulacji rozprawy sądowej (*mini-trial*) w celu przedstawienia swoich racji (Agarwal, Owasanoye, 2001; Block, 2016-2017; Calvert, 1991). Alternatywne metody rozwiązywania sporów charakteryzują się w szczególności: uproszczoną i skróconą procedurą, większym zakresem kontroli stron nad procesem, przejrzystością i elastycznością procesu oraz wyższym stopniem poufności. Z drugiej jednak strony, próba rozwiązania sporu w procedurze pozasądowej może stwarzać ryzyko wywierania pewnych nacisków przez silniejszą ze stron (Barcik, Srogosz, 2014, s. 518).

Nawet pobieżna analiza przywołanego powyżej art. 33 KNZ nakazuje stwierdzić, iż katalog stosowanych powszechnie środków pokojowego załatwiania sporów w prawie międzynarodowym, w przeważającym zakresie odwołuje się do różnego rodzaju metod ADR. Wyjątek w tym zakresie stanowić będzie wyłącznie rozstrzygnięcie sporu na mocy postępowania sądowego. W tym zakresie poczynić należy dwie zasadnicze uwagi: po pierwsze, prawo międzynarodowe obliguje państwa do rozwiązywania sporów w pierwszej kolejności przy użyciu środków pokojowych, nie wskazując przy tym *expressis verbis*, iż muszą to być wyłącznie metody zaliczane do ADR. W ujęciu logicznym, pojęcie „środki pokojowe” odznacza się szerszym zakresem znaczeniowym, niż wyrażenie „alternatywne metody rozwiązywania sporów”, gdyż zawiera w sobie również wskazane w art. 33 KNZ postępowanie sądowe.

Po drugie, zakresu zastosowania metod powszechnie zaliczanych do ADR w prawie międzynarodowym nie należy zawężać wyłącznie do problematyki rozstrzygnięcia sporów *per se*. Trzeba bowiem pamiętać, iż również w procesie nawiązywania szeroko pojętej współpracy pomiędzy układającymi się stronami może pojawić się pewna różnica zdań lub konflikt interesów, które w konsekwencji skłonią je do sięgnięcia po jedną z omawianych na łamach niniejszej pracy metod. Choć większość z praktyk w zakresie stosowania tego typu środków w ujęciu międzynarodowym wykształcona i wypracowana została na potrzeby sprawnego i pokojowego rozwiązywania różnego rodzaju napięć, to przynajmniej część z opisywanych w dalszej części metod znajdzie swoje zastosowanie również w innych celach. Dla przykładu, międzynarodowe negocjacje oraz mediacje wykorzystywane są w codziennej pracy dyplomatów również podczas: (1) nawiązywania ponadnarodowej współpracy w zakresie stosunków gospodarczych i finansów; (2) reali-

zacji inwestycji o charakterze transgranicznym; (3) prowadzenia projektów kulturalnych, społecznych i naukowych, (4) transgranicznej ochrony środowiska, czy też podczas (5) akcesji do różnego rodzaju organizacji międzynarodowych. Choć niniejszy wywód skupia się w przeważającym względzie na problematyce rozwiązywania sporów, warto mieć na uwadze, iż *gros* opisywanych na łamach tej pracy czynników wpływać będzie również na procedury postępowania w sprawie nawiązywania szeroko pojętej międzynarodowej współpracy.

Podstawowym, najbardziej popularnym, a przy tym najbardziej skutecznym środkiem rozwiązywania sporów, znajdującym zastosowanie również w przypadku nawiązywania współpracy na poziomie międzynarodowym, są negocjacje, zwane także rokowaniami bezpośrednimi (Barcik, Srogosz, 2014, s. 517; Potocka, 2010, s. 152). Stanowią one pewien dobrowolny rodzaj interakcji między stronami, mającej na celu definiowanie i kształtowanie wzajemnych stosunków lub też usunięcie pewnych różnic zdań i zażegnanie sporu w drodze wymiany poglądów (Tabernacka, 2018, s. 21; Bierzanek, Symonides, 2004, s. 342). Co istotne, proces negocjacyjny cechuje się daleko idącą samodzielnością stron, tak w zakresie „określania i wyrażania swojego stanowiska, jak i postulatów partnerów w negocjacjach” (Jabłońska-Bonca, Zeidler, 2016, s. 208). W zakresie celu prowadzenia negocjacji międzynarodowych wyróżnić należy: negocjacje służące rozwiązywaniu sporów, negocjacje służące nawiązywaniu współpracy oraz tzw. negocjacje akcesyjne, których celem jest akcesja państwa do danej wspólnoty międzynarodowej. Przyjmując za kryterium wielość podmiotów biorących udział w samym procesie negocjacji, rokowania bezpośrednie podzielić należy na: dwustronne, wielostronne oraz wielo-dwustronne. Te ostatnie znajdują szczególne zastosowanie w postępowaniu w sprawie dołączania do organizacji międzynarodowej, gdzie po jednej stronie występować będzie państwo przystępujące, a po drugiej – organizacja międzynarodowa, negocjująca w warunkach „silnych i wielokierunkowych nacisków”, wywieranych przez państwa wchodzące w skład tejże organizacji (Barcik, Srogosz, 2014, s. 518; Tabernacka, 2018, ss. 24-25).

Kolejną, równie istotną metodę ADR wykorzystywaną w dyplomacji międzynarodowej, stanowią mediacje (pośrednictwo), czyli dobrowolne rokowania przeprowadzane z udziałem obiektywnego, bezstronnego oraz niezależnego od stron mediatora, którym w stosunkach międzynarodowych może być: państwo (lub grupa państw), organizacja międzynarodowa, osoba fizyczna (z reguły o dużym autorytecie w środowisku międzynarodowym), konkretna instytucja lub też inna zorganizowana grupa osób (Tabernacka, 2018, s. 33; Barcik, Srogosz, 2014, s. 519). Co istotne, funkcji mediatora nie należy mylić z funkcją arbitra. Podczas gdy ten drugi posiada kompetencje do wydania wiążącego

orzeczenia, rola mediatora sprowadza się jedynie do moderowania dyskusji i pośredniczenia między stronami w procesie osiągnięcia wzajemnego porozumienia. Wspiera on strony w nawiązaniu wzajemnego kontaktu, przyjmuje i analizuje ich stanowiska, doradza w zakresie posiadanej przez niego wiedzy oraz pomaga w sformułowaniu finalnych wniosków (Tabernacka, 2018, ss. 33-51).

Mediacje odróżnić należy od dobrych usług. Choć te drugie nie zostały *expressis verbis* wskazane w katalogu środków określonym przez art. 33 KNZ, w literaturze przedmiotu wskazuje się, iż „wymieniona tam mediacja obejmuje także dobre usługi” (Bierzanek, Symonides, 2004, s. 346). Różnice między tymi dwoma metodami są nieznaczne i sprowadzają się wyłącznie do roli osoby trzeciej. Świadczący dobre usługi jedynie pomaga w doprowadzeniu stron do stołu rokowań. W przeciwieństwie do mediatora, nie bierze on aktywnego udziału w dalszym procesie (Barcik, Srogosz, 2014, s. 519).

W procesie rozwiązywania sporów międzynarodowych dochodzi niekiedy do sytuacji, w której obie strony nie są w stanie porozumieć się co do zaistniałego stanu faktycznego. W takiej sytuacji możliwe jest powołanie komisji badań (komisji śledczej, ang. *fact-finding mission*), której zadaniem sprawdzać się będzie do przeprowadzenia szczegółowej analizy wszystkich wydarzeń i okoliczności w celu opracowania niewiążącego sprawozdania (*report*) dla stron (Tutuianu, 2014). Celem działania komisji badań jest więc ustalenie obiektywnego przebiegu zdarzeń będących przyczynkiem do różnicy zdań między państwami. Nieco odmienną formę rozstrzygania sporów międzynarodowych stanowią concyliacje. Metoda ta zakłada powołanie specjalnej komisji pojednawczej o rozszerzonych – w stosunku do przedstawionej powyżej komisji badań – kompetencjach, której zadaniem, obok ustalenia stanu faktycznego, jest ponadto zaproponowanie warunków ugody między stronami. Wskazać przy tym należy, iż propozycja ta nie jest wiążąca dla stron znajdujących się w sporze (Merrills, 2005).

Ostatnią z przedstawionych na łamach niniejszej pracy metod ADR, wykorzystywanych w prawie międzynarodowym, stanowi arbitraż (rozjemstwo), będący formą rozstrzygania sporów, w której arbiter (lub grupa arbitrów), działając na podstawie uprzedniego (*ante hoc*) lub następczego (*post hoc*) upoważnienia analizuje stan faktyczny, by następnie na jego podstawie wydać wiążące strony orzeczenie (Nowaczyk, Syp, 2013). Co istotne, na postępowanie arbitrażowe strony zawsze muszą wyrazić zgodę. Jak wskazuje się w doktrynie przedmiotu, „arbitraż odróżnia od stałego sądownictwa międzynarodowego fakt, iż strony sporu mają możliwość uregulowania zasad proceduralnych oraz mogą wybrać arbitrów” (Barcik, Srogosz s. 552). W praktyce arbitrażu międzynarodowego wyróżnić należy dwa modele: (1) „europejski”, w którym spór przekazywany jest do rozstrzygnięcia gło-

wie państwa trzeciego oraz (2) „amerykański”, w ramach którego organem uprawnionym do orzekania jest tzw. komisja mieszana (*joint comission*), złożona z równej liczby arbitrów oddelegowanych przez państwa będące w sporze oraz, zazwyczaj, jednego neutralnego superarbitra, powołanego za obopólną zgodą stron (Bierzanek, Symonides, 2004, s. 354).

Dyplomacja przyszłości. Szanse i zagrożenia dla międzynarodowych rokowań

Postępująca globalizacja, rozwój nowych technologii, głębokie zmiany społeczno-ekonomiczne, dający o sobie znać kryzys klimatyczny, a od niedawna również pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 już dziś odgrywają ważną rolę w globalnej polityce. Z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić można, iż trend ten zapewne nie odwróci się w najbliższej przyszłości. To z kolei wymusza na osobach odpowiedzialnych za kształtowanie kierunków polityki zagranicznej państw konieczność odpowiedniego przystosowania się do wszelkiego rodzaju wyzwań, z jakimi już dziś mierzy się nasze społeczeństwo. W dalszej części niniejszej pracy autor postarał się przytoczyć szereg aspektów, które w jego ocenie w sposób istotny wpłynąć mogą na sposób oraz charakter rozwiązywania międzynarodowych sporów oraz prowadzenie szeroko pojętych rokowań pomiędzy globalnymi aktorami.

W powyższym przedmiocie warto zwrócić uwagę na wzrost znaczenia międzynarodowej współpracy na poziomie lokalnym i regionalnym. Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi, sporządzona w Madrycie dnia 21 maja 1980 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 287; dalej: EKR), już w art. 1 zobligowała każdą z Umawiających się Stron do ułatwiania i wspierania współpracy transgranicznej pomiędzy wspólnotami i władzami terytorialnymi podlegającymi właściwości sygnatariuszy. Państwa, które konwencję podpisały, nie tylko nie powinny utrudniać nawiązywania przez jednostki samorządu terytorialnego współpracy transgranicznej, ale zobligowane są ponadto podejmować rzeczywiste starania na rzecz zawarcia odpowiednich porozumień. W myśl teź konwencji, za współpracę transgraniczną uważa się każde wspólne podjęte działanie, mające na celu umocnienie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi (...) stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń (art. 2 ust. 1 EKR). Kolejnym istotnym aktem prawa międzynarodowego, wprowadzającym normatywne podstawy nawiązywania transgranicznej współpracy na szczeblu samorządowym jest Europejska Karta Samorządu Lokalnego (EKSL) sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. (Dz. U. z 1994 r. Nr 124, poz. 607 z późn. zm.). Akt ten w szczególności przyznaje społecznościom lokalnym prawo zrzeszania się w międzyna-

rodowych stowarzyszeniach (art. 10 ust. 2 EKSL) oraz uprawnia je do współpracy ze społecznościami innych państw na warunkach przewidzianych prawem (art. 10 ust. 3 EKSL).

W literaturze przedmiotu wskazuje się na stale postępujący wzrost znaczenia transgranicznej współpracy na szczeblu samorządowym, w szczególności w zakresie prowadzenia wspólnej polityki rozwoju regionalnego (Gadea-Rivas, 2019, ss. 222-243; Sirb i in. 2009, ss. 61-78). Zjawisko to może w przyszłości doprowadzić do sytuacji, w której dyplomaci, prowadząc różnego rodzaju rokowania na szczeblu międzynarodowym, poza uwzględnianiem interesów poszczególnych państw, będą musieli brać pod uwagę – często odmienne – stanowiska i potrzeby przedstawicieli władz regionalnych. Bezspornym jest, iż przedstawione powyżej metody znajdują szerokie zastosowanie zarówno w procesie nawiązywania współpracy transgranicznej na poziomie samorządowym, jak i podczas rozwiązywania wszelkiego rodzaju sporów, które mogą pojawić się na różnych etapach realizowania wspólnych przedsięwzięć. Jak zauważa M. Tabernacka (2018, s. 114), tego typu rozmowy prowadzone powinny być „w reżimie prawa krajowego i muszą przebiegać w sposób zgodny z polityką zagraniczną państwa i jego zobowiązaniami”.

W literaturze przedmiotu wskazuje się, iż postępująca globalizacja, daleko idąca międzynarodowa integracja oraz bieżące zmiany geopolityczne przyczynią się do wielowymiarowych zmian: ekonomicznych, infrastrukturalnych, polityczno-prawnych oraz społeczno-kulturalnych (Awdel i in., 2020, ss. 998-1000), znacząco wpływając przy tym na rozkład sił w globalnej polityce. W szczególności uwagę zwrócić należy na rosnące znaczenie wpływów Chińskiej Republiki Ludowej na arenie międzynarodowej oraz coraz to śmielsze spekulacje, jakoby kraj ten miał niedługo przejąć rolę lidera światowej gospodarki (Zhao, 2016, ss. 13-21; Ratha, Mahapatra, 2020, ss. 1164-1173). Niezależnie od prognozowanego rozkładu globalnych sił politycznych w niedalekiej przyszłości, jedno jest pewne – przy obecnym natężeniu oraz tempie zmian, utrzymanie geopolitycznego *status quo* nie będzie możliwe. To z kolei przyczyni się do wzrostu znaczenia wielokulturowości w stosunkach międzynarodowych. Wpływ innych kultur na światową dyplomację oznacza natomiast nowe wyzwania dla podmiotów uczestniczących w międzynarodowych rozmowach. Rozstrzygnięcie sporów lub nawiązywanie współpracy w ujęciu międzykulturowym sprawia bowiem, iż globalni aktorzy zmuszeni są stale dostosowywać się do środowiska, uwzględniając nowe zasady i niejako „ucząc się” w procesie prowadzonych rozmów wpływu różnic kulturowych, ideologicznych oraz politycznych, a także często nieznanych wcześniej: zasad biurokracji, systemu prawnego oraz wewnętrznej organizacji zagranicznych podmiotów (Salacuse, 1994).

Kolejnym aspektem, na który warto zwrócić uwagę podczas analizowania potencjalnych kierunków rozwoju w zakresie stosowania metod ADR w prawie międzynarodowym,

jest rosnąca popularność rozwiązywania sporów przy użyciu technologii oraz narzędzi do porozumiewania się na odległość (*online dispute resolution*, ODR) „zarówno w czasie rzeczywistym, w tym w formie telekonferencji, jak i jako rozłożony w czasie proces, poprzez maile lub komunikatory” (Tabernacka, 2018, s. 26). Choć pojęcie ODR często utożsamiane jest wyłącznie z procesem mediacji, nic nie stoi na przeszkodzie, by zakresem znaczeniowym ODR objąć również inne metody rozstrzygania sporów, w tym w szczególności: negocjacje, komisje badań, koncyliacje oraz arbitraż, tak długo, jak w ich procesie strony wykorzystywać będą środki do porozumiewania się na odległość (UNCITRAL, 2017).

Rozwiązania ODR stale zyskują na swojej popularności – również w międzynarodowej dyplomacji. Dzieje się tak w szczególności z dwóch powodów. Po pierwsze, postępujący rozwój technologii umożliwia wykorzystanie coraz to nowych specjalistycznych narzędzi w procesie kształtowania relacji między państwami. Po drugie, pandemia koronawirusa SARS-CoV-2 zmusiła wielu polityków i przedstawicieli państw do korzystania z rozwiązań, które nie narażają nikogo na uszczerbek na zdrowiu. Choć szerokie wykorzystywanie najnowszych technologii w procesie rozstrzygania sporów i nawiązywania współpracy z pewnością pozwoli usprawnić cały proces rozmów, znacznie skracając przy tym długość postępowania, należy zwrócić uwagę na szereg niebezpieczeństw, które wiązać się mogą z tak szeroko zakrojonym korzystaniem z rozwiązań nowych technologii. W czasach, gdy liczba cyberataków rośnie z roku na rok, a ogólnoświatowy kryzys związany z wybuchem pandemii jedynie potęguje ten niepożądany efekt cyberprzestępczości, wykorzystanie różnego rodzaju nowych technologii w dyplomacji *sensu largo* rażąco zwiększa ryzyko cyberataku oraz kradzieży ściśle strzeżonych danych i informacji. INTERPOL przewiduje, iż najbliższa przyszłość prawdopodobnie przyniesie dalszy wzrost internetowej przestępczości, co nie napawa optymizmem (INTERPOL, 2020). Wykorzystując technologię w celu podejmowania kontaktów dyplomatycznych, należy zwracać szczególną uwagę nie tylko na odporność danego programu na ataki, ale również politykę prywatności przedsiębiorstw zarządzających wprowadzonymi do programu danymi.

Autor w niniejszej pracy pragnie zwrócić uwagę na jeszcze jedno istotne zagrożenie dla światowej dyplomacji. Nawet pobieżna analiza aktualnej sytuacji społeczno-ekonomicznej wystarczy, by stwierdzić, iż społeczeństwa państw zachodnich są dziś wyjątkowo podzielone. Niemalże każdy temat, który trafia na pierwsze strony gazet, w mgnieniu oka zyskuje swoich oddanych zwolenników, jak i zdecydowanych przeciwników. Efekt ten potęgowany jest dodatkowo przez głęboki kryzys informacyjny, wywołany przez powielanie w społeczeństwie tzw. *fake-newsów* (przedstawionych w perswazyjny sposób fałszywych informacji). Niespodziewanie silna fala populizmu, przelewająca się aktualnie przez

wysoko rozwinięte społeczeństwa Europy i Ameryki Północnej (Pakulski, 2016), w połączeniu z postępującą dychotomizacją społeczeństwa, często będącą następstwem wpływu *fake-newsów* oraz stosowania strategii „dziel i rządź” przez czołowych decydentów i spin doktorów (Posner, Spier, Vermeule, 2009), znacznie utrudniają poszukiwanie konstruktywnych rozwiązań podczas prowadzonych rozmów na szczeblu międzynarodowym.

Szczególne zagrożenie dla międzynarodowej dyplomacji pojawić się jednak może, gdy przedmiot rozmów wchodzi w zakres tzw. dóbr nienegocjowalnych, do których zaliczyć należy w szczególności szereg wartości o charakterze abstrakcyjnym: idee, moralność, wartości religijne oraz poglądy prywatne (Tabernacka, 2018, s. 23). W czasach, gdy czołowi światowi decydenci nie mają oporów, by dla własnych korzyści politycznych publicznie podważać ideę państwa prawa, znaczenie demokracji, czy przyrodzonych praw człowieka, globalny dyskurs jak nigdy dotąd stoi przed obliczem konieczności prowadzenia rozmów w warunkach, w których dojście do konstruktywnego kompromisu zwyczajnie nie będzie możliwe.

Zakończenie

Przedstawione na łamach niniejszej pracy metody alternatywnego rozwiązywania sporów stanowią narzędzie powszechnie wykorzystywane w pracy każdego dyplomaty. Choć ich umiejętne wykorzystanie może odegrać kluczową rolę w kształtowaniu międzynarodowych relacji, to uzależnione jest również od szeregu istotnych aspektów o nieco innym charakterze. O ile bowiem ich pożądaný efekt w ujęciu międzynarodowym zawsze sprowadza się do stosunków pomiędzy wielkimi aktorami światowej polityki, pamiętać należy, iż rozmowy te mają swoje źródło w stosunkach międzyludzkich. Umiejętne wykorzystywanie metod ADR w światowej dyplomacji sprowadza się więc nie tylko do sprawnego analizowania złożonych czynników geopolitycznych i ekonomicznych, ale także do zrozumienia wielu kwestii natury socjologicznej i psychologicznej.

Przyszłości nie da się przewidzieć. Chcąc jednak odpowiednio przygotować się na nieuchronne zmiany w światowej polityce, dyplomaci, bardziej niż przedstawiciele innych profesji, zmuszeni są z wyprzedzeniem identyfikować wszelkie czynniki, mogące wywrzeć wpływ nie tylko na bezpośrednie relacje między globalnymi aktorami, ale także na kształtowanie się zwyczajów oraz nastrojów społecznych w różnych regionach świata. To wymaga od nich stałego analizowania kierunków zmian: technologicznych, ekonomicznych, kulturalno-społecznych oraz polityczno-prawnych.

Przedstawione w niniejszym artykule czynniki: polityczne, kulturowe, technologiczne oraz socjologiczne, w ocenie autora odgrywać będą kluczową rolę w najbliższej przyszłości dyplomacji, implikując konieczność znacznej modyfikacji zasad i procedur prowadzenia rozmów na szczeblu międzynarodowym. Jego zdaniem odpowiednia identyfikacja i szczegółowa analiza wymienionych czynników może pomóc, choć w najmniejszym stopniu, przygotować się na wyzwania nadchodzących dziesięcioleci.

Bibliografia

- Agarwal, V., Owasanoye, M. B. (2001). *Alternative Dispute Resolution Methods*. Paper written following a UNITAR Sub-Regional Workshop on Arbitration and Dispute Resolution (Harare, Zimbabwe 11 to 15 September 2000).
- Awdel, Z. M., Odel, N. M., Saadi, W. F. (2020). The rise of the globalisation and its effect on the autonomy of state and political economy. *Journal of Critical Reviews, Vol. 7, Issue 6, ss. 998-1000*.
- Barcik, J., Srogosz, T. (2014). *Prawo międzynarodowe publiczne*. Warszawa: C.H. Beck.
- Bierzanek, R., Symonides, J. (2004). *Prawo międzynarodowe publiczne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Block, M. J. (2017). The benefits of alternative dispute resolution for international commercial and intellectual property disputes. *Rutgers Law Record, Vol. 44*.
- Calvert, M. D. (1991). Out with the Old, in with the New: The Mini-Trial Is the New Wave in Resolving International Disputes. *Journal of Dispute Resolution, Vol. 1991, Issue 1, ss. 111-125*.
- Douma, P. S. (2003). *The Origins of Contemporary Conflict. A Comprison of Violence in Three World Regions*, Netherlands Institute of International Relations „Clinfendael”.
- Ehrlich, L. (1958). *Prawo międzynarodowe*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze.
- Gadea-Rivas, M. D., Gómez-Loscos, A., Leiva-Leon, D. (2019). Increasing linkages among European regions. The role of sectoral composition. *Economic Modelling, Vol. 80, ss. 222-243*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.11.009>.
- IBM Security. Cost of a Data Breach Report*. Pobrane z: https://www.ibm.com/downloads/cas/ZBZLY7KL?_ga=2.148238199.1762516747.1577395260-1128561362.1577395260. [dostęp: 24.11.2020].
- INTERPOL. Cybercrime: COVID-19 Impact, France 2020*. Pobrane z: <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2020/INTERPOL-report-shows-alarming-rate-of-cyberattacks-during-COVID-19>. [dostęp: 23.11.2020].
- Jackson, M. O., Morelli, M. (2011). The Reasons for Wars: An Updated Survey. W: C. J. Coyne, R. L. Mathers (red.), *The Handbook on the Political Economy of War*, Chapter 3, Edward Elgar Publishing.
- Klein, N. (2014). *Litigating International Law Disputes: Weighing the Options*, New York: Cambridge University Press.
- Kragiel, E. (2017). Rozstrzygnięcie sporów międzynarodowych a rozstrzygnięcie umiędzynarodowionych sporów krajowych. W: I. Kraśnicka, W. Hryniewicka-Filipkowska (red.), *Umiędzynarodowienie krajowego obrotu prawnego*, T. 2. Białystok: Wydawnictwo Prawo i Partnerstwo.

- Lorenc, M. (2003). Formy eskalacji sprzeczności w stosunkach międzynarodowych – analiza pojęciowa. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, Nr 3, ss. 25-42. DOI: <https://doi.org/10.14746/ssp.2003.2.02>.
- Merrills, J (2005). *Conciliation In International Dispute Settlement*. Cambridge University Press.
- Merrills, J. G. (2005). *International Dispute Settlement*. Cambridge University Press.
- Mnookin, R. (1998). *Alternative Dispute Resolution*. Harvard: *Economics and Business Discussion Paper Series. Paper 232, Harvard Law School*.
- Nowaczyk, P., Syp, S. (2013). Arbitraż a prawo konkurencji - wybrane zagadnienia teoretyczne i praktyczne. *Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny*, nr 5(2), ss. 81-89.
- Number of U.S. residents affected by health data breaches from 2014 to 2019. Pobrane z: <https://www.statista.com/statistics/798564/number-of-us-residents-affected-by-data-breaches/>. [dostęp: 24.11.2020].
- Pakulski, J. (2016). Ruchy populistyczne i degeneracja elit przywódczych - analiza weberska. *Zoon Politikon* 7, 2016, ss. 57-74. DOI: 10.19247/ZOON201603.
- Posner, E.A., Spier, K., Vermeule, A. (2009). Divide and conquer, *Journal of Legal Analysis*, Volume 2, Issue 2, Fall 2010, ss. 417-471. DOI: <https://doi.org/10.1093/jla/2.2.417>.
- Potocka, E. (2010). *Negocjacje w świetle prawa międzynarodowego i różnic kulturowych*. Lublin: Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych O.L. PAN.
- Ratha, K. Ch., Mahapatra, S. K. (2014). Rising China: Trajectory of an Emerging Global Power. *Vision 2020, Sustainable Growth, Economic Development, and Global Competitiveness*, ss. 1164-1175. DOI: 10.13140/2.1.4298.8808.
- Salacuse, J. (1994). *Negocjacje na rynkach międzynarodowych*. Warszawa: PWE.
- Sirb, N. M., Otiman, P. I., Mateoc, T., Gavrilesco, C., Gosa, V., Manescu, C. (2009). The Importance of regions in the regional development of the European Union. *Agricultural Economics and Rural Development, New Series, Year VI, no. 1*, ss. 61-78.
- Tabernacka, M. (2018). *Negocjacje i mediacje w sferze publicznej*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Tutuianu, I-S. (2014). *Role of fact-finding mission in crisis management*, Gandirea Militara Romaneasca.
- UNCITRAL. Technical Notes on Online Dispute Resolution. Pobrane z: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/odr/V1700382_English_Technical_Notes_on_ODR.pdf. [dostęp: 24.11.2020].
- Zhao, S. (2016). China as a Rising Power Versus the US-led World Order. *Rising Powers Quarterly*, Vol. 1, Issue 1, ss. 13-21.

